ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№8
2025

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 276 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirli

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Doniyorov S. M. –"Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
• Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)
Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
• Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA CONTENTS СОДЕРЖАНИЕ

MUNDARIJA

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori modeli: tizimli boshqaruv yondashuvi asosida shakllanishi ... 14
Abdullayeva Nafisa Shavkatovna, Maraimova Muxtabar Pulatovna

O'smirlardagi nevroz holatining psixologik xususiyatlari ... 20
Abduraximov Doniyor Abdusaid o'g'li

Ta'lim siyosati va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi: xalqaro tajriba va o'zbekistonda amaliyot taqqoslamasi ... 25
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning hozirgi holati va o'ziga xosligi ... 30
Beknazarova Muxlisa O'tkir qizi

Ta'lim sifatini oshirishda "Barkamol avlod" bolalar maktablarining zarurati va ahamiyati ... 33
Eshmuminova Oybarchin Botirovna

Bolalarda nutq kamchiliklari: etiologiya, rivojlanish dinamikasi va erta aralashuv ... 39
Isayeva Mushtariy Alisher qizi

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka o'rgatish usullari ... 44
Maydonova Saboxat Sadulloyevna

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalariga qiziqishni shakllantirishning o'ziga xos jihatlari ... 48
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna

Pedagogical Characteristics in Enhancing Speaking Skills of Esp Learners in English Language Classes Through Digital Technologies ... 52
Pardayeva Zulaykho Yusubjonovna

Nutq buzishlarida uchraydigan idrok jarayonining o'ziga xos xususiyatlari ... 55
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi

"Biologik savodxonlik" tushunchasi zamonaviy ta'lim paradigmasi kontekstida ... 59
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna

O'qituvchi faoliyatida kasbiy madaniyatning o'rni ... 65
Umarova Feruzabonu Bobir qizi

Gamifikatsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining 11–12 yoshli o'quvchilarda emotsional barqarorlikka amaliy ta'siri ... 68
Tojiyev Baxriddin Baxtiyorovich

O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari ... 72
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li

Media va axborot savodxonligi 21-asr pedagoglarning asosiy kompetensiyasi sifatida ... 76
Boypolvonov Barot Djonqobulovich

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirishning lingvistik va lingvometodik talqini ... 81
Ismoilova Zarnigor Raximjon qizi

O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari ... 86
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li

Pedagogik faoliyatda stress namoyon bo'lishiga ijtimoiy omillarning ta'siri ... 90
Jumanova Ug'iloy Sodiqjonovna

Oliy ta'lim muassasalarida nomutaxassislik yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish ... 96
Koshayeva Sansabila Kamiljanovna

Ijtimoiy-ekologik madaniyatni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va ta'lim jarayonining o'rni ... 100
Mamajonova Fotimaxon O'ktamovna

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati ... 105
Murodova Madina Karim qizi

Elektrotexnika va elektronika fanini o'qitishning zamonaviy metodlari ... 108
Ortiqov Mironshoh Sodiqovich

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda
Blended learning texnologiyasini O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq etish.....110
Pakirdinova Sharofat Abdumutaljonovna

O'zbekistonda ta'lim sohasi bo'yicha strategik dasturlarni ishlab chiqish istiqbollari.....115
Quronboyeva Mavluda Bahodirovna

Xalqaro baholash dasturlari va neyropedagogika 120
Sidiqova Yulduz Sobirovna

6-sinf o'quvchilarida matn bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi 123
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi

Talabalarda pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati 128
Yusupov Ulug'bek Kadirovich

Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchi ma'naviy kamolotini ta'minlashda
motivatsiya uyg'otish texnologiyalarini takomillashtirish.....132
F. Zaynabuddinov

Развитие поликультурной компетентности студентов в образовательной среде вуза 135
Киреева Эльвина Фларитовна

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik xususiyatlar 140
Sanayev Gayrat Shermuxamedovich

Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini tarbiyalashning
pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish 144
Boybo'riyeva Saodat O'ralovna

Kattalar ta'limi texnologiyasi: muammolar, yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari 148
Davletova A.

Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslari 152
G'aniyeva Gulrux Tavakkaljon qizi

Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish .156
Madmarova Gulchexra Qodirovna

O'lkashunoslik materiallarining oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy salohiyatini ochib berish 160
Mamajonov Mo'minjon

Muhandislik grafikasi darslarida o'quv faoliyatining shaxsga yo'naltirilgan innovatsion modeli 165
Mamasidikova Gulnora Muhammad qizi

Sun'iy intellektga asoslangan ta'limiy resurslarning pedagogik imkoniyatlari.....169
Muhiddinov Muhriddin Nuriddin o'g'li

Ijod maktablari o'quvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda
interfaol metodlarning ahamiyati.....173
Nurmatova Shohistaxon Muhammadjonovna

Voleybolchi qizlarni tayyorlashning differensial vositalaridan foydalanish zarurligini,
ularning o'yin ampluasini hisobga olgan holda aniqlash usullari 178
Odilova Feruzaxon Valijon qizi

PIRLS baholash tizimini qo'llash vositasida mustaqil o'qishga o'rgatishda
IMEN texnologiyalaridan foydalanish.....184
Olimjonova O'g'ilxon Abdurasul qizi

Yoshlar o'rtasida internet qaramligi va ijtimoiy izolyatsiya
zamonaviy Maugli sindromining klinik ko'rinishlari 188
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich

Boshlang'ich maktabda o'zbek tili darslarida differensial ta'limdan foydalanishning
pedagogik shart-sharoitlari 192
Rasulova Nozigul Abdivahid qizi

Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini takomillashtirish.....196
Sharofova Nilufar Ilhom qizi

Xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim samaradorligini oshirishning
pedagogik shart-sharoitlari (PIRLS misolida) 200
Tuxtasinova Munira Ibragimovna

Fransuz tili darslarida tabiatshunoslik atamalarini boshlang'ich sinflarda shakllantirish
va o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari.....204
Umarova Madinabonu Bahodir qizi

O'smir psixologik salomatligini barqarorlashtirishda art-terapiyadan foydalanishning imkoniyatlari 208
Yusupxodjayeva Umida Baxodir qizi

Nofillologlarni (filolog bo'lmaganlarni) kasbiy aloqa madaniyatiga o'rgatish maqsadida zamonaviy ingliz tilining lingvometodik tahlili 214
Zarina Itolmasova

Forsayt va qaror qabul qilishni bog'lovchi kognitiv komponentlar 219
Hasanova Sumanbar Hamroqulovna

Разработка и внедрение виртуальных лабораторных работ по биохимии для студентов фармацевтических факультетов 222
Мамадалиева Зарина

Abduqodir Shakuriyning ta'lim va tarbiya haqidagi umumiy qarash va g'oyalari: chuqur tahlil 226
Ashurova Dilrabo Isroil qizi

Bo'lajak pedagoglarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish tizimi ..230
Jakbarova Zarifaxon Solijon qizi

Badiiy-estetik qobiliyat tuzilmasi va uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar 233
G. S. Kaxarova

Umumta'lim maktablarida informatika o'qitish asosida ta'limni raqamlashtirishning metodologik asoslari...236
Mamajanov Rakhmatilla Yakubjanovich

Shaxsda ma'naviy intellektni rivojlanishiga qadriyatlar yo'nalganligining ta'siri 240
Mirxoliqova Charos Xabibullayevna

O'qituvchilarning sun'iy intellekt bo'yicha kompetentligini rivojlantirishda metodik yondashuv 244
Najmetdinova Nargiza Sayfetdinovna

Ismlarning ma'noliligi va ularni o'qitishda lingvopedagogik yondashuvlar 252
Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich

Fitnes-aerobika mashqlaridan foydalangan holda sog'lomlashtirish mashg'ulotlari uslubiyati 258
Shaxriddinova Laylo Nurxonovna

Raqamli ta'lim texnologiyalarining didaktik va "learning analytics"ning nazariy asoslari 262
Sulaymanov Zulqaynar Rajabali o'g'li

Esse yozishni o'rgatishda zamonaviy metodlar 268
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi

Iqtisodiy matnlar tarjimasini o'rgatishda raqamli simulyatsiya va virtual reallik (VR) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari 272
Xujanazarova Nozima Omonjonovna

MAKTAB TA'LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

ABDUQODIR SHAKURIYNING TA'LIM VA TARBIYA HAQIDAGI UMUMIY QARASH VA G'OYALARI: CHUQUR TAHLIL

Ashurova Dilrabo Isroil qizi
Termiz davlat universiteti tayanch doktaranti

Annotatsiya: Ushbu maqola Abduqodir Shakuriy (1875-1943)ning ta'lim va tarbiya sohasidagi pedagogik qarashlarini va g'oyalarini chuqur tahlil qiladi. Tadqiqotda Shakuriyning jadid harakatidagi o'rni, yangi usul maktablarini ochish tajribasi, zamonaviy darsliklar yaratish faoliyati va xalqaro ta'lim tajribalarini o'rganish sa'y-harakatlari ko'rib chiqilgan. Maqolada uning ko'p tillilik, gender tengligi, axloqiy tarbiya va jamoat ishtirokidagi ta'lim boshqaruvi kabi ilg'or g'oyalari tahlil etiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Shakuriyning pedagogik merosi zamonaviy ta'lim tizimining ko'plab tamoyillarini oldindan belgilab bergan va bugungi kun pedagogikasi uchun ham ahamiyatli hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Abduqodir Shakuriy, jadid harakati, yangi usul maktablari, pedagogik innovatsiyalar, ko'p tillilik ta'limi, gender tengligi, axloqiy tarbiya, jamoat ishtirokidagi boshqaruv, darslik yaratish, xalqaro ta'lim tajribasi.

Abstract: This article presents a comprehensive analysis of Abduqadir Shakuriy's (1875-1943) pedagogical views and ideas in education and upbringing. The research examines Shakuriy's role in the Jadid movement, his experience in establishing new method schools, activities in creating modern textbooks, and efforts to study international educational practices. The article analyzes his progressive ideas on multilingualism, gender equality, moral education, and community participation in educational management. The findings indicate that Shakuriy's pedagogical legacy anticipated many principles of modern educational systems and remains relevant for contemporary pedagogy.

Key words: Abduqadir Shakuriy, Jadid movement, new method schools, pedagogical innovations, multilingual education, gender equality, moral education, community-based management, textbook development, international educational experience.

Аннотация: Данная статья представляет глубокий анализ педагогических взглядов и идей Абдукадыра Шакури (1875-1943) в области образования и воспитания. В исследовании рассматривается место Шакури в джадидском движении, его опыт открытия школ нового метода, деятельность по созданию современных учебников и усилия по изучению международного педагогического опыта. В статье анализируются его прогрессивные идеи многоязычия, гендерного равенства, нравственного воспитания и общественного участия в управлении образованием. Результаты показывают, что педагогическое наследие Шакури предвосхитило многие принципы современной системы образования и остается актуальным для современной педагогики.

Ключевые слова: Абдукадыр Шакури, джадидское движение, школы нового метода, педагогические инновации, многоязычное образование, гендерное равенство, нравственное воспитание, общественное участие в управлении, создание учебников, международный образовательный опыт.

KIRISH

Abduqodir Abdushukur Shakuriy (1875-1943) Samarqandlik buyuk pedagog, jadid harakatining ko'zga ko'rinadigan namoyandalaridan biri bo'lib, O'zbekiston ta'lim tarixi va pedagogik fikrlarning rivojlanishida alohida o'rin tutadi. XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida Turkiston o'lkasida kechgan ma'rifiy uyg'onish davrida Shakuriyning ta'lim va tarbiya sohasidagi g'oyalari va amaliy faoliyati muhim rol o'ynagan. U nafaqat nazariyotchi, balki amaliyotchi pedagog sifatida ta'lim jarayonini tubdan o'zgartirish, yangi usullar joriy etish va milliy ta'lim tizimini rivojlantirish yo'lida katta hissa qo'shgan.O'sha davrdagi ijtimoiy-siyosiy sharoitlar Shakuriyning pedagogik faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatgan.

Rus imperiyasining mustamlaka siyosati natijasida mahalliy xalqning ta'lim olish imkoniyatlari cheklangan va an'anaviy maktab-madrasalar zamonaviy talablarga javob bermay qolgan edi. Aynan shu sharoitda jadid

harakati paydo bo‘lib, Shakuriy kabi ilg‘or ziyolilar xalqning ma’rifiy darajasini oshirish yo‘lida faol kurashgan. Shakuriyning pedagogik dunyoqarashi jadid harakatining asosiy tamoyillari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, eski an’anaviy ta’lim tizimini tanqid qilish va yangi usullarga asoslangan zamonaviy maktablar tashkil etishga qaratilgan edi. Uning ta’lim nazariyasida bir necha asosiy printsip ajralib turadi.

Birinchidan, ta’limning universal xarakteri - barcha bolalar, jinsiga qaramasdan, sifatli ta’lim olish huquqiga ega.

Ikkinchidan, ta’limning amaliyotga yo‘naltirilganligi - nazariy bilimlar bilan birga amaliy ko‘nikmalar ham berilishi zarur. Uchinchidan, ta’limning milliy va xalqaro qadriyatlarni birlashtiruvchi xarakteri.

Shakuriy ta’lim jarayonini faqat bilim berish sifatida emas, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirish jarayoni sifatida tushungan. Uning fikricha, haqiqiy ta’lim bolaning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan birga, uning axloqiy, estetik va jismoniy kamolotini ham ta’minlashi kerak. Bu yondashuv zamonaviy holistik (yaxlit) ta’lim konseptsiyasining asoslarini yaratgan deb aytish mumkin. Shakuriy o‘zining nazariy g‘oyalarini amaliyotda sinab ko‘rish maqsadida Qo‘qon shahriga sayohat qildi va u yerda jadidlar tomonidan ochilgan yangi usul maktablari bilan tanishdi. Bu tajriba unga katta ta’sir ko‘rsatdi va o‘z vatan shahri Samarqandga qaytgach, 1901-yilda tug‘ilgan Rajabamin qishlog‘ida zamonaviy maktab ochdi. Bu maktab o‘sha davr uchun haqiqiy inqilob hisoblanib, unda asosan dunyoviy va umumiy fanlar o‘qitilgan.Shakuriyning maktabida joriy etilgan yangiliklar ko‘p jihatdan o‘sha davrdagi Yevropa va Rossiya ta’lim tizimlarining ilg‘or tajribalaridan ilhomlantirilgan edi. Biroq, u bu tajribalarni aql bilan qabul qilib, mahalliy sharoitlarga moslashtirgan. Masalan, islomiy qadriyatlar va milliy an’analarni saqlab qolish bilan birga, zamonaviy fanlarni o‘qitishga ustunlik bergan. Bu muvozanatli yondashuv uning pedagogik mahoratining yuqori darajasini ko‘rsatadi.Shakuriyning ta’lim nazariyasida eng muhim o‘rinni zamonaviy darsliklar yaratish va nashr etish egallagandi. U o‘z maktabida dars berishdan tashqari, o‘z hisobiga darsliklar yozib, nashr ettirgandi. Uning mashhur darsliklaridan biri fors tilida yozilgan “Rahnamoi savod” (Savodxonlik yo‘riqnomasi) bo‘lib, bu asar o‘sha davrdagi ta’lim jarayonida keng qo‘llanilgan va pedagogik adabiyotning namunasi hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

“Jami-ul-Hikayat” (1907) va “Zubdat-ul-Ashar” (1907) kabi darsliklar ham Shakuriyning pedagogik metodikasining mahsuli bo‘lib, unda an’anaviy hikoyalar va she’rlar zamonaviy ta’lim maqsadlariga xizmat qilgan. Bu darsliklarning tuzilishi va mazmuni bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan bo‘lib, zamonaviy didaktika tamoyillariga mos keladi.Ayrim darsliklarni Saidahmad Vasli va Mahmud Behbudi kabi jadid yetakchilari bilan hamkorlikda yaratgani Shakuriyning keng dunyoqarashi va jamoaviy ishga bo‘lgan moyilligini ko‘rsatadi. Bu hamkorlik jadid harakatining ta’lim sohasidagi birlashgan sa’y-harakatlarining yaqqol namunasidir.Shakuriy xalqaro tajribalarni o‘rganish va qo‘llashga alohida e’tibor bergan. 1909 yilda u Qozonga sayohat qilib, u yerda tatar jadidlari bilan uchrashdi va ularning ta’lim metodlari bilan chuqur tanishdi. Tatar jadidlarining tajribasi, xususan, ularning milliy tilni rivojlantirish va zamonaviy ta’lim usullarini joriy etish sohasidagi yutuqlari Shakuriyga katta ta’sir ko‘rsatdi.

1912 yilda Istanbulga qilgan sayohati esa uning pedagogik dunyoqarashini yanada boyitdi. Usmanli imperiyasida amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlari, yangi maktablarning o‘qitish usullari va Yevropa pedagogikasining tatbiqi Shakuriyga yangi g‘oyalar berdi. U bu tajribalarni o‘z sharoitlariga moslashtirish bo‘yicha chuqur fikr yuritdi va mahalliy pedagogik amaliyotga tatbiq etdi.Bu xalqaro aloqalar Shakuriyning pedagogik tizimiga kosmopolit xarakter berdi, lekin u hech qachon o‘z milliy ildizlarini unutmadi. Aksincha, xalqaro tajribalarni milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish uning pedagogik konseptsiyasining asosiy xususiyati edi.

Shakuriyning ta’lim nazariyasida tillarni o‘qitish masalasi alohida va muhim o‘rin tutgan. U o‘zbek tilini asosiy ta’lim tili sifatida rivojlantirish bilan birga, fors va arab tillarini ham o‘rganishni zarur deb hisoblagan. Uning yozgan “Rahnamoi savod” darsligi fors tilida bo‘lishi, o‘sha davrdagi ko‘p tillilik muhitini hisobga olgan holda amalga oshirilgan oqilona pedagogik yechim edi. Shakuriyning ko‘p tillilik yondashuvida bir necha muhim jihat mavjud. Birinchidan, u har bir tilning o‘ziga xos madaniy boyligini tan olgan va bu boylikdan ta’lim maqsadlarida foydalanishni maqsadga muvofiq deb hisoblagan. Ikkinchidan, u turli tillarda yozilgan adabiy va ilmiy asarlardan foydalanish orqali bolalarning dunyoqarashini kengaytirishni ko‘zlagan. Uchinchidan, ko‘p tillilik bolalarning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi degan ilmiy asoslangan fikrni amaliyotda sinab ko‘rgan.Bu yondashuv zamonaviy ko‘p tillilik ta’limi konseptsiyalarining asoslarini yaratgan va bugungi kunda ham pedagogik amaliyotda qo‘llanilmoqda. Shakuriyning bu sohada qilgan ishlari UNESCO tomonidan qo‘llab-quvvatlanayotgan ko‘p madaniyatli ta’lim dasturlari bilan mos keladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Abduqodir Shakuriyning tarbiya nazariyasida axloqiy va ma'naviy qadriyatlar markaziy oʻrinni egallagan. U ta'limni tarbiya bilan ajratib boʻlmasligini ta'kidlab, bolalarning nafaqat aqliy, balki ruhiy va axloqiy jihatdan ham kamol topishini asosiy maqsad qilib qoʻygan. Uning pedagogik faoliyatida islomiy qadriyatlar va milliy an'analar zamonaviy ta'lim usullari bilan uygʻunlashtirilgan. Shakuriy axloqiy tarbiyani nafaqat maxsus darslar orqali, balki barcha ta'lim jarayoni davomida amalga oshirish kerakligini ta'kidlagan. Uning fikricha, oʻqituvchining oʻzi birinchi navbatda yuqori axloqiy sifatlarga ega boʻlishi va oʻz shaxsiy namunasi bilan oʻquvchilarga ta'sir koʻrsatishi zarur. Bu yondashuv zamonaviy "yashirin kurikulum" kontseptsiyasi bilan mos keladi. Ma'naviy tarbiya jarayonida Shakuriy milliy qahramonlar, olimlari va she'rlarining hayoti va ijodidan keng foydalangan. U bolalarga oʻz tarixini, madaniyatini va tilini sevishni oʻrgatish orqali ularning milliy oʻzligini mustahkamlashga harakat qilgan. Shu bilan birga, u boshqa xalqlarning madaniyati va yutuqlarini hurmat qilishni ham oʻrgatgan.

Jadid harakatining faol ishtirokchisi sifatida Shakuriy ta'lim jarayonida gender tengligini qoʻllab-quvvatlagan. U qizlarning ham oʻgʻil bolalar bilan teng ta'lim olish huquqiga ega ekanligini ta'kidlagan va bu borada amaliy choralar koʻrgan. Oʻsha davr uchun bu yondashuv juda ilgʻor hisoblanib, zamonaviy gender tenglik konseptsiyalarining asoslarini yaratgan.

Shakuriy ayollarning ta'lim olishi nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi uchun, balki butun jamiyatning taraqqiyoti uchun zarur deb hisoblagan. Uning fikricha, ma'lumotli onalar oʻz farzandlarini yaxshiroq tarbiyalaydi va bu esa kelajak avlodning sifatini oshiradi. Bu fikr zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy tadqiqotlar tomonidan tasdiqlangan. Shakuriyning ijtimoiy adolat gʻoyalari uning pedagogik nazariyasining muhim qismini tashkil etadi. U ta'limning barcha ijtimoiy qatlam vakillari uchun ochiq boʻlishi kerakligini ta'kidlagan va boy-kambagʻal farqini ta'lim olish imkoniyatlariga ta'sir qilmasligi kerak degan fikrni ilgari surgan.Shakuriyning ta'lim tizimini boshqarish va tashkil etish boʻyicha gʻoyalari ham katta e'tiborga loyiq. U ta'lim muassasalarini jamoat ishtirokida boshqarish va moliyalashtirish zarurligini ta'kidlagan. 1925 yilda Samarqand atrofidagi qishloqlardan birida aholi mablagʻlari va Shakuriy yordami bilan boshlangʻich maktab ochilishi uning bu gʻoyalarining amaliy tatbiqi hisoblanadi.

Bu yondashuv bir necha muhim jihatni oʻz ichiga oladi:

Birinchidan, ta'lim jarayonida jamoatning faol ishtirok etishi oʻquvchilar va ota-onalar oʻrtasidagi aloqani mustahkamlaydi;

Ikkinchidan, mahalliy aholi oʻz farzandlarining ta'limi uchun mas'uliyat his qiladi va ta'lim sifatini oshirishga hissa qoʻshadi;

Uchinchidan, bu model ta'lim xarajatlarini kamaytirish va resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi.

Shakuriyning jamoat ishtirokidagi ta'lim boshqaruvi modeli zamonaviy "maktab asosidagi boshqaruv" konseptsiyasining asoslarini yaratgan va koʻplab rivojlangan mamlakatlarda muvaffaqiyatli qoʻllanilmoqda. Shakuriyning ta'lim-tarbiya jarayonida texnik vositalardan foydalanish boʻyicha gʻoyalari oʻsha davr uchun juda ilgʻor edi. U oʻz davrining zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanishni qoʻllab-quvvatlagan va darsliklar yaratishda eng yangi nashriyot texnologiyalarini qoʻllagan. Uning nashr ettirgan darsliklar oʻsha davr uchun yuqori sifatli boʻlib, zamonaviy ta'lim materiallari yaratish standartlarining asosini tashkil etgan.

Shakuriy shuningdek, ta'lim jarayonida vizual vositalardan foydalanishning ahamiyatini tushungan. U darsliklarini rasm va diagrammalar bilan boyitgan, bu esa bolalarning tushunish darajasini oshirgan. Bu yondashuv zamonaviy vizual pedagogika tamoyillari bilan mos keladi.

Shakuriyning pedagogik metodologiyasida bolalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olish muhim oʻrin tutgan. U har bir yoshning oʻziga xos qobiliyatlari va ehtiyojlari borligini tushungan va ta'lim dasturlarini shu asosda tuzgan. Bu yondashuv zamonaviy yosh psixologiyasi va rivojlanish psixologiyasining asosiy tamoyillari bilan mos keladi.Shakuriy bolalarning qiziqishlarini uygʻotish va ularni faol ta'lim jarayoniga jalb etish usullarini ishlab chiqgan. U darslarni qiziqarli va interaktiv qilish uchun turli usullardan foydalangan: hikoyalar, oʻyinlar, amaliy mashqlar va jamoaviy loyihalar. Bu metodlar zamonaviy faol oʻqitish konseptsiyalarining asoslarini yaratgan.Abduqodir Shakuriyning ta'lim va tarbiya sohasidagi gʻoyalari bugungi kun ta'lim tizimi uchun ham dolzarbligini yoʻqotmagan. Uning yangi usullar asosida maktab ochish, zamonaviy darsliklar yaratish, xalqaro tajribalarni oʻrganish va qoʻllash, koʻp tillilik muhitida ta'lim berish, axloqiy tarbiyani ta'lim bilan birlashtirish, gender tengligi va jamoat ishtirokidagi ta'lim boshqaruvi kabi gʻoyalari zamonaviy pedagogikaning asosiy yoʻnalishlarini belgilaydi.Shakuriyning pedagogik merosi nafaqat Oʻzbekiston, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasi uchun muhim ahamiyatga ega. Uning ishlab chiqgan metodlar va yondashuvlar bugungi kunda ham turli mamlakatlarda qoʻllanilmoqda va rivojlantirilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shakuriyning ta'lim va tarbiya haqidagi g'oyalari O'zbekiston pedagogikasining rivojlanishida muhim rol o'ynagan va ko'plab zamonaviy ta'lim yondashuvlarining asoslarini yaratgan. Uning milliy va xalqaro qadriyatlarni birlashtirish, individual va ijtimoiy ehtiyojlarni hisobga olish, nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni muvozanatlashtirish kabi tamoyillari bugungi kun ta'lim islohotlarida ham asosiy yo'naltiruvchi tamoyillar hisoblanadi.

Shakuriyning pedagogik merosi O'zbekiston ta'lim tarixining noyob sahifasi bo'lib, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni rivojlantirishda muhim manba vazifasini bajaradi. Uning ta'lim va tarbiya sohasidagi g'oyalari kelajakda ham pedagoglar, ta'lim siyosatchilari va tadqiqotchilar uchun boy ilhom manbai bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduqodir Shakuriy. (2024). Abduqodir Shakuriyning ta'lim-tarbiyani rivojlantirishda tutgan o'rni. arxiv.uz. https://arxiv.uz/uz/documents/kurs-ishlari/pedagogik-psixologiya/abduqodir-shakuriyning-ta-lim-tarbiyani-rivojlantirishda-tutgan-o'rni
2. Abduqodir Shakuriy. (2024). Wikipedia maqolasi. en.wikipedia.org. https://en.wikipedia.org/wiki/Abduqodir_Shakuriy
3. ZiyoNET. (2021). Enlightener Abdukadir Shakuriy – The Initiator of the Reform. ZiyoNET ta'lim portali. https://propulsiontechjournal.com/index.php/journal/article/download/521/389/897
4. Ziyo.uz. (2024). Abduqodir Shakuriy (1875–1943). O'zbek ziyolilari ensiklopediyasi. https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/o'zbek-ziyolilari/abduqodir-shakuriy-1875-1943
5. Journal of Baltic and Arabic Studies. (2025). The Beginning of Reforms in the Educational System in Turkestan. https://journal.pubmedia.id/index.php/bai/article/view/3473

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI

Mas’ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №8

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali 26.09.2023-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№C–5669363 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.